

УДК 947. 04 “1896–1944”

Оксана МЕДВІДЬ

ВІЙСЬКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДМИТРА ПАЛІЇВА В 1918–1919 рр.

У статті простежено процес формування суспільно-політичних поглядів Д.Палієва на тлі соціально-економічного й політичного життя Західної України початку ХХ ст. Показано його участь як організаційного референта в роботі Військового комітету у Львові, а також висвітлено військово-організаційну діяльність у період становлення Збройних сил ЗУНР і УНР 1918–1919 рр.

Ключові слова: Дмитро Палієв, Листопадова національно-демократична революція, легіон УСС, Галицька армія, національно-визвольний рух.

Визвольні змагання українського народу першої половини ХХ ст. висунули із середовища національно свідомої інтелігенції тисячі відомих громадсько-політичних і військових діячів, яких революція 1917–1920 рр., а згодом національно-визвольна боротьба міжвоєнного часу й рух Опору 1940-х рр. поставили в епіцентр державотворчих битв за незалежність і соборність України. Однак тоталітарний режим СРСР довгі десятиліття намагався викоренити із суспільної свідомості історичну пам'ять, прагнучи спотворити образ українських державотворців новітньої доби – Михайла Грушевського, Симона Петлюри, Павла Скоропадського, Євгена Петрушевича та ін. Особливо затушовували життєвий шлях і політичні біографії діячів праворадикального спрямування, яких трактовано “буржуазними націоналістами”.

Однією з найбільш яскравих і складних постатей в українському національно-визвольному русі першої половини ХХ ст. є Дмитро Палієв (1896–1944) – старшина легіону Українських січових стрільців і Галицької армії, а наприкінці 30-х рр. ХХ ст. – фундатор і лідер праворадикального Фронту національної єдності в Західній Україні. Проте його діяльність ще не знайшла об'єктивного висвітлення в історичній літературі.

В історіографічному масиві Українських визвольних змагань першої половини ХХ ст. дуже мало спеціальних праць, присвячених військовим діячам національних військових формувань – легіону Українських січових стрільців (1914–1918) і Галицької армії (1918–1920). Найбільше конкретно-історичної інформації про фронтові дороги Д.Палієва в складі легіону УСС і Галицької армії, його участь у Листопадовій національно-демократичній революції 1918 р. містять військово-історичні нариси й мемуарно-аналітичні публікації діячів ЗУНР, генералів, старшин і стрільців легіону УСС та Галицької армії, почасти Армії УНР. На сучасному етапі розвитку української історіографії з'явилися перші узагальнювальні праці з історії визвольних змагань першої чверті ХХ ст., українського січового стрілецтва та Галицької армії, у яких показано участь Д.Палієва в політичному й громадсько-культурному житті Галичини першої половини ХХ ст. Зокрема, В.Гордієнко висвітлює участь Д.Палієва в роботі Центрального військового комітету при підготовці повстання 1 листопада 1918 р. у Львові¹; М.Литвин і К.Науменко показали початок його бойового шляху в складі легіону УСС²; С.Макарчук схарактеризував діяльність Д.Палієва на посаді помічника військового міністра ЗУНР Д.Вітовського³. Однак зазначені публікації далеко не вичерпують порушеної проблеми.

Мета статті – на основі нових історичних фактів висвітлити участь Д.Палієва в організаційній роботі Військового комітету у Львові, показати його роль у боротьбі галицьких українців за національно-державну незалежність.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. національно-визвольний рух у Східній Галичині набув нової якості – услід за численними громадсько-культурними й парамілітарними товариствами (“Просвіта”, “Сокіл”, “Січ”) з'явилися перші українські політичні партії, які перебрали лідерство цього руху в греко-католицького священництва. Власне греко-католицька церква та її послі в Галицькому сеймі в 60–90-х рр. ХІХ ст. були ініціаторами більшості національно-патріотичних ініціатив галицьких українців. Отож не дивно, що в родинях греко-католицьких

парохів виховано десятки відомих українських політиків і військовиків кінця XIX – першої половини XX ст. Серед них був і Дмитро Паліїв – знаний військово-політичний діяч визвольних змагань 20–40-х рр. XX ст.

З початком Першої світової війни сімнадцятилітній Д.Паліїв у складі сотні В.Дідушка пішов на фронт, брав активну участь у бойових діях у Карпатах. У листопаді 1914 р. Д.Паліїва доправили до школи запасу в Єгендорфі, яку він закінчив у ранзі підхорунжого. У той час у Росії відбулася Лютнева революція. На початку березня 1917 р. революційна хвиля охопила Київ. Утворилася Центральна Рада, яка взяла курс на відродження державної незалежності України. Її діяльність активізувала національно-визвольний рух на західноукраїнських землях.

У вересні 1918 р. у Львові створено таємну старшинську організацію – Військовий комітет – у складі поручника І.Рудницького, четарів О.Каравана, Л.Огоновського, хорунжих І.Ватрана, М.Бараника, студента В.Полянського. Згодом до них приєдналися поручники Т.Мартинець і В.Герасимович. 12 жовтня до комітету увійшли делегати від Українських січових стрільців: четар доктор В.Старосольський, сотник доктор Н.Гірняк і підхорунжий Дмитро Паліїв⁴.

12 жовтня 1918 р. відбулося засідання Військового комітету, про яке Дмитро Паліїв згадував: “На засідання йшов я в переконанні, що ЦВК працює, як правдивий штаб, перед яким таке велетенське завдання. Яке ж було моє здивування, коли я почув теоретичні балачки про потребу праці. Я зголосився з пропозицією, що виготовлю на найближче засідання проект праці Ц.В.К., на що всі радо погодились. 14 жовтня ми знову зійшлися на засідання. Мій організаційний проект прийнято. Вирішено приступити до фактичної організації тих військових частин у Львові, в яких були українці, а край поділено на округи і вирішено для кожної округи створити Округну команду”⁵.

Певна плановість і цілеспрямованість у роботі ЦВК з’явилася тільки 14 жовтня. На цьому засіданні вирішено запросити на посаду організаційного референта Комітету політика й письменника Осипа Назарука. Але він від пропозиції відмовився. ЦВК змушений був реалізацію плану доручити 15 жовтня 1918 р. Д.Паліїву. До Першолистопадового Чину залишалось 16 днів. За цей час Центральний військовий комітет й особисто Дмитро Паліїв провели нелегку військово-організаційну роботу, яка в житті українського народу започаткувала нову революцію⁶.

Більшість дослідників вважають, що Військовий комітет, а особливо поручник Володимир Старосольський і підхорунжий Дмитро Паліїв, відіграв вагомий роль у підготовці Листопадового Чину. Зокрема, Д.Паліїв як організаційний референт Військового комітету підготував розгорнутий стратегічний план організації взяття влади на всій Східній Галичині. 30 жовтня Д.Паліїв провів таємну нараду з учнями старших класів гімназій – членами “Пласту”. 80 гімназистів виконували розвідувальні завдання Військового комітету в четвер, 31 жовтня 1918 р., а звіти про виконання подавали Д.Паліїву⁷.

Коли на ратушевій вежі Львова пробила четверта година, українські військові сили почали рух. О 7-й годині ранку пролунало: “Львів наш!” Над міською ратушею замаюрів синьо-жовтий прапор⁸.

Михайло Гуцуляк згодом зауважить: “Віддаючи справедливість і правду історії, мушу тут ствердити, як наочний свідок вечора 31 жовтня 1918 р., що фактичним конструктором-архітектором Листопадового Чину був ніхто інший, як Дмитро Паліїв. Я смію ствердити, що якби не він, то хто знає, чи Листопадовий Чин був би відбувся, а якщо так, то чи був би вдався”⁹.

Дмитро Паліїв уважав Листопадовий Чин великим, але тимчасовим політичним успіхом галичан. Він визначив причини політичної невдачі (21–22 листопада) українців у Львові. На його думку, революція відбулася запізно. У другій половині жовтня з Польського королівства перекинуто до Львова тисячі польських легіонерів і членів різних явних і підпільних військових організацій, які створили кадри для польського повстанського війська, що почало битву за місто. Водночас політичний провід галицьких українців зволікав з повстанням, бо надіявся, що австрійський уряд у Відні добровільно передасть владу українцям, згідно з маніфестом цісаря Карла від 16 жовтня 1918 р. На площі св. Юра у Львові представники Української Націо-

нальної Ради 20 жовтня оголосили своє рішення творити українську державу. Однак чимало українських політиків бачили її майбутнє в складі австрійської федерації. У зв'язку із цим, Д.Паліїв зробив невтішний висновок: “Офіційна політика нації спочивала в руках людей австрійської орієнтації”¹⁰. Цих галицьких послів “австрійської орієнтації” Д.Паліїв критикує у вищезгаданих споминах.

Другу причину поразки Д.Паліїв убачав у тому, що, через свої великі втрати в минулому, легіон УСС був уже ослабкий для створення військового центру української революції в Австрії. “Можна сміливо твердити, – зазначає автор, – що на горі Лисоні й під Потуторами У.С.С. втратили майже весь свій актив, зовсім осиротіли... Листопадовий переворот відбувся без стрілецтва як організації”¹¹. І справді, ешелон УСС прибув із Чернівців до Львова аж 3–4 листопада, коли польські бойовики відбили в українців основні стратегічні об'єкти – залізничний вокзал, пошту, летовище. На думку Д.Паліїва, катастрофічного запізнення легіону до Львова можна було уникнути, якщо б стрілецтво діяло самочинно, отже, революційним шляхом¹².

Дмитро Паліїв робить висновок, що ЗУНР була короткочасним державним об'єднанням, оскільки місцевий політичний провід, який складався головню з інтелігенції, засвідчив невпевненість і нездатність до соборного державотворення в екстремальних умовах війни¹³. Він наголошує, що Листопадова національно-демократична революція не мала провідника, який повів би за собою народ до завершення того, що почато так блискуче 1 листопада. Президент Євген Петрушевич і частина Національної Ради в переломні листопадові дні були фактично поза революцією, у Відні; не пішов із урядом ЗУНР, який відступав наприкінці листопада, і прем'єр Кость Левицький; кілька разів мінялися в листопадові дні й командувачі молодих збройних сил. У зв'язку із цим, Д.Паліїв зазначав: “За 21 день боїв у Львові було аж трьох командантів армії. Що це означає? Що за мужем, що став би на чолі революції, щойно шукали... Наведені факти стверджують одну трагічну дійсність: не було на Західній Україні мужа, не було уособлення революції”¹⁴. Напевно, важко погодитися з такою категоричністю Д.Паліїва, але досвідчені тогочасні галицькі політики-посли й справді були не завжди здатні на кардинальні політичні кроки.

Після Листопадового перевороту Дмитро Паліїв увійшов до штабу західноукраїнських збройних сил, що в середині листопада трансформувалися в Галицьку армію – одну з кращих європейських армій того часу. Лише після форсування Збруча й договору з армією генерала Денікіна (17 листопада 1919 р.) вона стала називатися Українська галицька армія (УГА).

Начальна команда Галицької армії (до 8 листопада – Українська генеральна команда) була вищим органом керівництва збройних сил ЗУНР. Вона мала чітко визначену функцію – керувати бойовими діями армії в ході війни. Зрозуміло, що на початку свого існування НКГА мала невелику кількість старшин і спрощену структуру. Крім головного команданта та його заступника – начальника штабу отамана УСС Сеня Горука – до її складу увійшли референти: артилерійський, амуніційний, зв'язку, розвідки, харчування, санітарний, польової жандармерії, самохідний, обозний, поповнень і пресовий. Ці посади обійняли молоді галицькі старшини Іван Рудницький, Василь Панчак, Дмитро Паліїв, Петро Бубела та інші¹⁵.

Як уже зазначалося, Д.Паліїв рішуче відстоював соборний шлях державотворення ЗУНР, виступив за її злуку з УНР. Тому зрозуміло, що його обрали членом делегації Державного секретаріату, яка в грудні 1918 р. їздила до Фастова на попередні переговори про злуку, а також домовилася з Директорією УНР, щоб виділила на команданта Галицької армії досвідченого генерала й начальника штабу. Західноукраїнська делегація тоді повернулася з генералом Михайлом Омеляновичем-Павленком і полковником штабу Євгеном Мишковським, які 10 грудня 1918 р. обійняли ключові посади в Галицькій армії. Про поїздку на Наддніпрянщину Д.Паліїв опублікував “Жмут споминів. За генералами” у “Календарі Червоної Калини на 1935 рік”¹⁶.

Досліджуючи державотворчі можливості Галицької армії, він дійшов висновку, що її тимчасові перемоги (Вовчухівська операція, Чортківський наступ) пояснювалися ініціативою

кількох вищих старшин та енергією стрілецтва за відсутності теоретичних здібностей і практичного досвіду Начальної команди¹⁷.

Аналізує Д.Паліїв не лише героїчний (осінь 1918 – літо 1919 рр.), але й трагічний етап бойового шляху Галицької армії, коли під тиском переважаючих сил армії польського генерала Ю.Галлера (фактично сил Антанти) вона відступила за Збруч, а невдовзі, охоплена епідемією тифу, підписала договір зі збройними силами “білої” Росії. У статті “На чисту воду”, опублікованій у львівському “Літописі Червоної Калини” за 1930 р., четар Д.Паліїв, як колишній ад’ютант Начального вождя Української галицької армії генерала Мирона Тарнавського, намагається дослідити суперечливі заходи старшин, щоб вивести УГА “на чисту воду”. Цей “вихід” потрібний був УГА після договору з Добрармією генерала Денікіна, укладеного 17 листопада 1919 р. в Одесі. Автор називає цей договір “дивоглядним”, бо ж уклала його Начальна команда армії, що боролася за самостійність України, зі стороною, яка цю самостійність повністю заперечувала¹⁸.

На початку 1919 р. четар (військове звання в УСС та УГА) Дмитро Паліїв перейшов до команди II корпусу Галицької армії. Протягом усієї українсько-польської війни корпус (близько 7 тис. осіб) облягав серпом 15-тисячний гарнізон Львова, у зв’язку із чим отримав назву осадного. Він був сформований у січні 1919 р. на базі бойових груп “Схід”, “Старе Село” і “Наварія”. Його командиром призначено підполковника (з 1 лютого 1919 р. – полковника) Мирона Тарнавського. За плечима цього досвідченого військовика були служба в австрійській армії, російський фронт Першої світової війни, де командував 16-м піхотним полком, служба в легіоні УСС 1917 р. Як уже згадувалося, його незмінним ад’ютантом був четар УСС Дмитро Паліїв.

Власне після невдалого закінчення Чортківської операції влітку 1919 р. диктатор Західної області УНР Євген Петрушевич звільнив генерала О.Грекова з посади Начального вождя Галицької армії і призначив на цей пост вольового М.Тарнавського. Цю посаду він обіймав до 5 листопада 1919 р. Упродовж чотирьох місяців Д.Паліїв як ад’ютант Начального вождя був свідком трагічного відступу Галицької армії та її блискучого серпневого наступу на Київ. Як відомо, 15 липня 1919 р. Директорія УНР і диктатор Євген Петрушевич підписали постанову про влиття Галицької армії до армії УНР. Того ж дня Начальна команда, диктатор і весь уряд 30 УНР переїхали до Кам’янка-Подільського. Але й це об’єднання не спричинило суттєвих змін загальної військово-стратегічної ситуації українських армій, які змушені були воювати відразу на кілька фронтів.

2 серпня 1919 р. розпочався похід об’єднаних армій із метою звільнення української столиці. У нелегких боях було здобуто Фастів, Білу Церкву. Нарешті, 30 серпня українське військо вибило більшовиків із Києва. Відбулася урочиста зустріч галицького стрілецтва із С.Петлюрою. 31 серпня Добрармія Денікіна розпочала атаку околиць Києва й витіснила українське козацтво зі столиці. Протягом вересня 1919 р. українська армія протистояла на Поділлі червоноармійським частинам і Добрармії генерала Денікіна. Але в другій половині жовтня галицьке стрілецтво охопила епідемія плямистого тифу. Знесилена Галицька армія тоді розпочала свій трагічний марш на південь України. Лише в середині січня 1920 р. її бригади досягли Бірзули (північ Одеси), де розмістився штаб. Зрозуміло, що на той час армія мала жалюгідний вигляд¹⁹.

Перемир’я генерала Денікіна з Добрармією в листопаді 1919 р. завершило воєнну історію УГА. Хоча сама армія існувала ще п’ять місяців після перемир’я, вона вже не вела збройної боротьби проти ворогів України. За домовленістю з Прагою, галицькі бригади інтерновано в таборах і робітничих командах Чехословаччини (Йозефів, Німецьке Яблонне, Ліберці, Ужгород, Чоп). Однак Д.Паліїв вирішив повернутися в рідний край, який був окупований Польщею²⁰.

Отже, Д.Паліїв узяв активну участь у становленні українських військових формувань першої половини ХХ ст. – легіону УСС і Галицької армії. Він був одним з організаторів Листопадової національно-демократичної революції 1918 р. Визвольні змагання 1914–1920 рр. стали

для нього не лише військовим вишколом, але й школою політичної боротьби за незалежність і соборність України.

1. Гордієнко В. Листопад. Сходження на Голгофу (Історія УГА) / В. Гордієнко // Літопис Червоної Калини. – 1991. – Ч. 1. – С. 4–7.
2. Литвин М. Історія галицького стрілецтва / М. Литвин, К. Науменко. – Львів : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 1989. – 230 с.
3. Макарчук С. А. Українська республіка галичан / С. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.
4. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України; Ін-т Східно-Центральної Європи. – 1998. – С. 52.
5. Паліїв Д. Листопадова революція : з моїх споминів / Д. Паліїв. – Львів : [б. в.], 1929. – С. 25.
6. Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на Західних землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину / М. Гуцуляк. – К. : Либідь, 1993. – С. 113.
7. Макарчук С. А. Українська республіка галичан... – С. 113.
8. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. ... – С. 40.
9. Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на Західних землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину... – С. 98.
10. Паліїв Д. Листопадова революція : з моїх споминів... – С. 23.
11. Там само. – С. 24.
12. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців / О. Думін // Дзвін. – 1991. – Ч. 10. – С. 120.
13. Гордієнко В. Листопад. Сходження на Голгофу (Історія УГА). – С. 4.
14. Паліїв Д. Листопадова революція : з моїх споминів... – С. 24.
15. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. ... – С. 124–125.
16. Паліїв Д. Жмут споминів. За генералами / Д. Паліїв // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1935 рік. – Львів, 1934. – С. 40.
17. Там само.
18. Паліїв Д. На чисту воду. З моїх споминів / Д. Паліїв // Літопис Червоної Калини. – 1930. – Ч. 6. – С. 17.
19. Макарчук С. А. Українська республіка галичан... – С. 42.
20. Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на Західних землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. – С. 128.

В статті досліджується процес формування общественно-політичних поглядів Д. Палиїва на фоні соціально-економічної та політичної життя Західної України початку ХХ в. Показано його участь як організаційного референта в роботі Воєнного комітету во Львові, а також освітлюється воєнно-організаційна діяльність в період становлення Вооружених сил ЗУНР та УНР 1918–1919 рр.

Ключевые слова: Дмитрий Палиив, Ноябрьская национально-демократическая революция, легион УСС, Галицкая армия, национально-освободительное движение.

The process of D. Paliiv's social and political views formation on the background of social, economic and political life of the Western Ukraine in the first half of the 20th century observes in this article. His participation as the organization referent in the works of the Military Committee in Lviv is shown and military activity during the period of WUPR and UPR Armed Forces formations 1918–1919 is described.

Keywords: Dmytro Paliiv, November national democratic revolution, Ukrainian Spiel Legion, Galician army, national liberation movement.